

Päätyminen EFTA-ratkaisuun 1960-luvussa alussa

Suomi pyrki 1950-luvun lopulla varmistamaan ulkomaankauppansa edut läntisen Euroopan taloudellisessa integraatiossa osallistumalla sellaisiin vapaakauppajärjestelyihin, joihin ei liittynyt poliittisesti sitovaa ylikansallista päätöksentekoa. Sen vuoksi ei tullut kysymykseen liittyminen Euroopan talousyhteisöön (EEC), jonka kuusi länsieurooppalaista maata oli perustanut vuonna 1957 Rooman sopimuksella. Tästä ei Suomelle kuitenkaan seurannut suurta haittaa, sillä myös tärkein vientimaa Englanti ja Skandinavian maat jäivät EEC:n ulkopuolelle.

Suomen hallitus osallistui keskusteluihin mahdollisuudesta perustaa pohjoismainen tulliliitto, mutta keväällä 1959 sellaisen toteuttamisnäkyvät heikkenivät nopeasti, kun lähinnä Englannin aloitteesta oli ryhdytty valmistelemaan teollisuustuotteiden vapaakauppaliiton muodostamista seitsemän länsieurooppalaisen maan kesken. Tuota maaryhmää nimitettiin "ulkoseitsikoksi" erotuksena "kuutosista", jotka perustivat EEC:n.

Suomi oli jätetty syrjään seitsemän maan keskinäisistä neuvotteluista. Yhtenä tärkeänä syynä oli laaja idänkauppa. Toisaalta myös Moskovasta katsottuna näytti siltä, että vapaakauppaliitto olisi vain välivaihe EEC-jäsenyydelle ja osa läntistä Nato-keskeistä liittoutumista. Neuvostoliitto huomautti idänkaupalle koituvista vaikeuksista, jos Suomi liittyy "ulkoseitsikkoon".

Kun alkoi olla selvää, että pohjoismainen tulliliitto ei toteudu, päätti Suomenkin hallitus pyrkiä mukaan vapaakauppaliiton muodostamiseen. Suomen edustajat pitivät yhteyttä tulevien jäsenmaiden hallituksiin mutta eivät osallistuneet itse neuvotteluihin. Niistä oli verraten vaikea saada tarkempaa tietoa, sillä johtavissa länsimaissa Suomen epäiltiin olevan liiaksi Moskovan asialla. Siihen oli syynä Suomen ja Neuvostoliiton välillä käynnistynyt keskustelu idänkaupan ehtojen turvaamisesta uudessa tilanteessa.

Seitsemän maata, Englanti, Itävalta, Norja, Portugali, Ruotsi, Sveitsi ja Tanska, päättivät heinäkuussa 1959 perustaa Euroopan vapaakauppaliiton (European Free Trade Association = Efta), jonka oli määrä aloittaa toimintansa vuoden 1960 alusta. Myös Suomi ilmoitti syksyllä halukkuutensa aloittaa neuvottelut liittymisestä Eftan jäseneksi. Se katsottiin mahdolliseksi, koska Efta rajoitettiin vapaakauppa-alueeksi ilman ylikansallista päätöksentekojärjestelmää ja poliittista yhteistyötä. Suomi ilmoitti tavoittelevansa "taloudellisten etujen turvaamismuotoa, joka turvaa Suomen elintärkeät vientiedut ja työllisyyden eikä ole ristiriidassa Suomen velvoitusten kanssa suhteissa kolmansiin maihin."

Suhteella "kolmansiin maihin" tarkoitettiin ennen kaikkea Neuvostoliittoa, jonka kannan mukaan Eftassa oli vahva Nato-maiden ylivalta, vaikka puolueettomista maista mukana olivat Sveitsi, Itävalta ja Ruotsi. Vuoden 1960 kuluessa Suomi etsi ratkaisua, joka olisi sopinut sekä idälle että lännelle. Eftan piirissä saatiin valmiiksi ns. Lissabonin sopimusluonnos, jolla Suomi olisi saanut vapaakauppaliiton jäsenedut. Hanke jäi odottamaan vielä sopimusta Neuvostoliiton kanssa.

Moskovan suuntaan luvattiin pitää kiinni idänkaupan tasavertaisesta kohtelusta "suosituimmuusperiaatteella". Se tarkoitti Eftan kanssa yhtäläisten tullietujen myöntämistä Neuvostoliitolle.

Pääministeri Nikita Hrushtshevin vieraillessa Helsingissä presidentti Kekkonen syntymäpäivillä syyskuun alussa 1960 asiasta saavutettiin periaatteellinen yksimielisyys. Neuvostoliitto ilmoitti olevansa valmis neuvottelemaan toimenpiteistä, joissa otettaisiin huomioon Suomen edut länsimarkkinoilla ja turvattaisiin kauppa Neuvostoliiton kanssa siinä tapauksessa, että Suomi tekee sopimuksen Eftan kanssa.

Suomen ja Neuvostoliiton välinen tullisopimus allekirjoitettiin marraskuussa 1960. Tältä pohjalta Suomi jatkoi joulukuussa neuvotteluja Efta-maiden kanssa. Virkamiesten tapaamisissa oli saatu aikaan sopimusluonnos, jonka mukaan Suomi liittyisi Eftaan liittännäisjäsenenä erillisellä sopimuksella. Efta-maat päättivät siirtää ratkaisun seuraavaan kevääseen, joskaan Suomen sopimusta ei suoranaisesti vastustettu.

Talvella 1961 Yhdysvallat salaisesti painosti Englantia estämään Suomen pääsyn Eftan piiriin, koska Washingtonin mielestä sitä kautta Neuvostoliitolle avautuisi mahdollisuus vaikuttaa läntisen Euroopan asioihin. Amerikkalais-englantilaisissa keskusteluissa todettiin kuitenkin, ettei enää siinä vaiheessa ollut hyödyllistä torjua Suomen liittännäisjäsenyyttä.

Efta-maat päätyivät esittämään Suomen liittymisen järjestämistä siten, että perustettiin Eftan ja Suomen välinen erillinen organisaatio Finefta, joka antoi Suomelle samat edut ja velvoitteet kuin varsinaisille Efta-jäsenillekin mutta piti Suomen muodollisesti järjestön ulkopuolella. Tällainen sopimus allekirjoitettiin 27.3.1961, ja samalla sovittiin tullien alentamisen aikatauluista.

Suomen liittännäisjäsenyys Eftassa hyväksyttiin eduskunnassa ja Efta-maissa kevään kuluessa. Syksyllä Eftalle esiteltiin Suomen Neuvostoliiton kanssa tekemä erillissopimus. Myös GATT-järjestössä nuo sopimukset saatiin hyväksytyiksi. Mutkikas neuvottelu- ja sopimusprosessi tuli vihdoinkin päätökseen. Ulkopuolisille havainnoitsijoille ja myös neuvotteluosapuolille jäi vielä epäilyksiä ja julkisuudessa liikkui vääriä tietoja, koska monia asioita oli jouduttu käsittelemään salassa. Vasta lähivuosien kuluessa kävi ilmi, että järjestely toimi hyvin ja tyydytti kaikkia osapuolia.

Lähteinä mm: Euroopan Vapaakauppaliitto EFTA (1987), s. 22 - 25; Jorma Kallenautio, Suomi kylmän rauhan maailmassa (2005), s. 105 - 115; Olavi Munkki, "Helsingin klubista Fineftaan" teoksessa Lauri Hataja (toim.), Suomen ulkomaankauppapolitiikka (1978), s. 59 - 86; Tapani Paavonen, Suomalaisen protektionismin viimeinen vaihe (1998), s. 101-115; Hannu Rautkallio, Kekkonen ja Moskova (1991), s. 353 - 431; Hannu Rautkallio, Agenda Suomi (1999), s. 76 - 106; Jukka Seppinen, Suomen Efta-ratkaisu yöpakkasten ja noottikriisin välissä (1997); Jukka Seppinen, Urho Kekkonen, Suomen johtaja (2004), s. 254 - 379; Juhani Suomi, Kriisien aika (1992), s. 284 - 367.